Benátské sklářství jako vývozní odvětví. Sklárny na ostrově Murano.

Daniela Coganová

Murano je nazývané ostrovem sklářů, leží na benátské laguně pouhé dva kilometry severně od Benátek. Je plné kanálů a lodí stejně jako Benátky, ale zdejší stavby zdaleka nedosahují benátské vznešenosti, jedná se o typické malé barevné domečky. Nejvzácnější památkou na ostrově je původně byzantská bazilika Santi Maria e Donato s románskými prvky a vzácnými mozaikami. Stavba pocházející ze 7. století, byla ve 12. století značně přestavěná. Zajímavou stavbou je i kostel San Pietro Martire s obrazem Madony od Belliniho a s nádhernými lustry, které jsou ukázkou zdejšího uměleckého řemesla. Na ostrově bylo vybudováno muzeum skla, nazvané Museo del Vetro, které osvětluje dějiny sklářství od doby Římské říše až po současnost. Dnes podobně jako v pozdním středověku a raném novověku je hlavním výrobním a obchodním odvětvím na ostrově sklářství. Již dávno nejsou hlavním obchodním artiklem slavná benátská zrcadla, nýbrž drobné umělecké předměty z foukaného skla. Nejznámějším druhem skla je murine in canna, což představuje zvláštní způsob výroby, kdy se kombinují různobarevné proužky skla, které se pak rozřežou, a na jejich prořezu vznikají nádherné barevné obrazce. Pro turisty je foukání skla a seznámení se s jeho výrobou náramnou atrakcí. Do většiny sklářských dílen je vstup zcela zdarma. Muranské sklo musí být označeno ochrannou známkou „Vetro Artistico di Murano“, která zákazníkovi zaručuje kvalitu a originalitu zdejšího skla.

Murano s typickou architekturou.

Po stručném seznámení s ostrovem následuje krátký exkurs do historie muranského sklářství. Po dobití Konstantinopole v roce 1204 poskytly Benátky, v té době významný obchodní partner Byzance, azyl byzantským sklářům. Benátská republika tak učinila ze zjevného ekonomického kalkulu, protože již předtím usilovala stát se centrem evropského sklářství. Tehdy zde působili benediktinští mniši, kteří se specializovali na výrobu vzácných skleněných lahví, ale teprve byzantští odborníci se postarali o rozmach benátského sklářství a Benátky získaly na dlouhou dobu monopol na luxusní sklo. Tento monopol chránily přísné zákony, které zakazovaly cizím sklářům pracovat v Benátkách. Záměr byl jasný, uchránit technologický postup výroby benátského skla před evropskými konkurenty. V roce 1268 založili benátští skláři první cech a o tři roky později uzavřeli dohodu s Benátskou republikou o právech a povinnostech svých členů, ve které si mimo jiné vymínili i zákaz dovážet sklo z ciziny. Skláři požívali četných výsad. Měli právo nosit dvě dýky jako šlechtici a možnost provdávat své dcery do benátských patricijských rodin. První v pramenech zmíněný malíř skla Řek Gregorio di Nauplion, působil v Benátkách v letech 1280-1288. V roce 1292 vykázaly Benátky kvůli nebezpečí požáru všechny sklářské pece na ostrov Murano. Od té doby, pokud se mluví o benátském skle, jedná se o sklo, pocházející z ostrova Murano. Skláři, kterých v dobách nejvyšší produkce (15.-16. století) bylo na ostrově až 8 000, nesměli pod pohrůžkou smrti ostrov opustit. I přes tato přísná opatření byly sklárny postupně zakládány po celé Itálii (Florencie, Neapol, Sicílie, Altau u Janova), ale nedosáhly takového věhlasu jako muranské.

Benátské sklo - současnost

Počáteční výroba benátského skla vycházela ze starých korintských a syrských vzorů. Teprve v 15. století benátští skláři prosluli svým uměním výroby křišťálového bezbarvého

skla. K jeho výrobě používali písek z mořských lagun, k němuž se přidávala soda vyluhovaná z popela mořských rostlin. Sodu dováželi z Orientu nebo ze Španělska a bránili jejímu dalšímu vývozu. Cena sody se zvyšovala neúměrnou dopravou a později, až když vznikly sklářské hutě benátského typu v Locarnu, Halle, Insbrucku a Vídni, hrozilo při její dopravě i odcizení konkurencí. Získané měkké sodno-vápenaté sklo pomalu chladlo a zůstávalo dlouho tvárné na rozdíl od českého draselno-vápenatého, tvrdého skla. Díky dlouhotrvající tvárnosti umožňovalo benátské sklo výrobu složitých a bohatě tvarovaných předmětů. Vznikaly nádoby fantastických tvarů, svědčící o zjemnělé kultuře renesanční Itálie. Čirosti skla dosahovali benátští skláři pomocí natronu (uhličitan sodný). Tuto sůl těžili otroci v Egyptě na dně tak zvaných natronových jezer. Byla dostupná jen Benátčanům a to byl další důvod, proč Benátky dlouho udržovaly svůj monopol ve vývozu skla.

Od druhé poloviny 15. století zaváděli muranští skláři řadu nových dekoračních technik ve střední Evropě dosud neznámých. Jednalo se zejména o emailovou malbu (nevypalovaná malba pryskyřičnými barvami) na barevné i čiré sklo. Benátští výrobci emailových barev dodávali tyto barvy nejen sklářům, ale i zlatníkům. Placky emailové barvy se značkou výrobce se v Benátkách prodávaly ještě v 18. a 19. století. Další metodu zdobení, tzv. rytí a tečkování diamantem, zavedl v Benátkách roku 1534 Vincenzo Angelo dal Gallo, ale k rozvoji této metody došlo až v průběhu 17. století v Holandsku. Během 16. století byla obnovena atická technika zdobení - nitkování, tj. natavování barevných skleněných nitek na výrobek (a reticello, a retorti). Zřejmě ve stejné době vznikla nová technika zdobení - štípaný dekor, která se uplatnila zejména v období baroka při výrobě slavných benátských lustrů.

Již na konci středověku objevili muranští skláři nové technologie k zabarvení skla. Pro získání fialového odstínu skla používali již v roce 1443 burel. O několik let později byla vytvořena ve sklářské huti Angela Baroviera v Benátkách nejstarší barevná skla, imitující přírodní acháty pod názvem calcedonio. K barvení skla na modro se užívalo zaffera. Písemné dokumenty z Murana popisují použití zaffera už na počátku 15. století. V italských celních zápisech je nejstarší dovoz zaffera zaznamenán až k roku 1572. Předtím byl německý kobalt s největší pravděpodobností dovážen do Itálie tajně. Zaffero vznikalo pražením kobaltové rudy obvykle arseniku kobaltu s přídavkem křemene či potaše. Od poloviny 15. století muranští skláři rovněž znali olovnaté sklo a olovnaté smalty a v 16. století je běžně tavili.

I české sklářství od sedmdesátých let 16. století pokročilo ve výrobní technologii. Česká sklovina se začala odbarvovat příměsí burele, vzácněji i pomocí ledku či arseniku. České renesanční sklo se od benátského podstatně lišilo. Dosahovalo větších rozměrů, což odpovídalo místním pijáckým zvyklostem, bylo mnohem silnostěnnější a často lehce

nazelenalé, nažloutlé nebo našedlé či nabíhající do růžova vlivem manganu. Velkým obdivovatelem a odběratele benátského skla v českých zemích byl císař Rudolf II. Na jeho dvůr dodávali benátské sklo nizozemští kupci a dvorní židé Mordochej Maisl či Jakub Bassevi. Rožmberkové kupovali křišťálové benátské sklenice od Sigmunda z Benátek, ale i benátské tabulové sklo pro stavbu paláce na Hradčanech. V době Rudolfa II. se benátské sklo objevuje v pozůstalostech a účtech mnohem častěji než v době předchozí. Přesnější představě o šíři importu skla však brání nejistota v interpretaci pramenů. Je otázkou, zda benátské sklenice, zmíněné v českých pramenech, byly skutečně dovezené z Benátek nebo zda šlo o domácí výrobky, napodobující benátské sklo. Dovoz skla do Čech se zvětšil v první polovině 17. století, což souviselo s příchodem nové šlechty, kléru i patriciátu a zařizováním jejich nových sídel. V samotných Čechách se do poloviny 17. století vyrábělo převážně užitkové sklo, teprve v jeho druhé polovině se v českém sklářství začalo projevovat umělecké řemeslo benátského stylu, sklovina byla však málokdy perfektně čirá.

Pohár - benátské sklo kolem r.1550

Od 17. století se objevují nové typy benátského skla: krakelové sklo (lednaté), mramorované, achátové a opálové. Ke konci 17. století dochází k postupnému snižování produkce benátského skla vlivem narůstající evropské konkurence, kterou představovalo především české draselno-vápenatého sklo, vhodnější pro řezání a broušení. Na základě stížností muranských sklářů byl Benátskou republikou v 17. století několikrát (1646, 1650, 1686) obnoven zákaz dovozu perlí a jiných sklářských produktů. Koncem 17. a počátkem 18. století vytěsnili čeští skláři do té doby úspěšnou benátskou konkurenci, takže v roce 1725 byly v provozu jen 4 muranské sklářské hutě z původních 25 a vláda Benátské republiky (Rada deseti) hledala východisko ze vzniklé situace v opakovaných zákazech dovozu a prodeje cizího skla. Roku 1710 získal Giovani Sola od senátu výjimečný dekret, který mu na

dvacet let zajišťoval výsadní dovoz a prodej křišťálové hmoty ve tvaru kotoučů, tyčí a destiček z Čech. Jednalo se o neopracovanou hmotu, určenou pouze k přetavení v muranských sklářských pecích. V období baroka byly nejžádanějším produktem benátské lustry ze štípaného skla s květinovými motivy a benátská zrcadla s rámy složenými z přibrušovaných zrcátek, z květů vyřezávaných do skla apod. V období historismu v 19. století dochází k vědomému navázání na staré zejména atické vzory, příkladem byla sklárna Salviati v Muranu.

Jak bylo již výše uvedeno, Murano proslulo především vývozem skleněných výrobků, které byly expedovány nejen do Evropy, ale i do zámořských kolonií. Nejstarší písemné doklady o dovozu benátského skla byly zaznamenány na německém území k roku 1282, z Flander pak o více než století později roku 1394 a z Anglie roku 1399. Itálie udržovala rovněž pravidelný obchodní styk s východním středomořím. Benátské sklo bylo tehdy sklem pro nejbohatší vrstvu, tzv. luxusní zboží. Muranští si svého objevu velmi cenili a chránili ho všemi možnými způsoby. Tehdejší sklář riskoval i svůj život v případě, že by se pokusil vyzradit tajemství muranského skla. Pokud některý ze sklářů z ostrova uprchl, nebylo výjimkou, že najatí vrazi uprchlíka v cizině dostihli a zavraždili. Avšak ani tato drastická opatření nepomohla a tajemství výroby čistého skla nakonec přece jen opustilo Murano. V první polovině 16. století se jeho výroba šířila Evropou, knížata usilovala o zavedení vlastní výroby skla benátského typu s přispěním italských emigrantů. Benátští skláři byli nejúspěšnější v Nizozemí, Francii, Španělsku a v omezené míře i v Anglii. Ve střední Evropě se trvale neprosadili z důvodu nákladného dovozu surovin. V tyrolských hutích v Hallu se tavilo sklo benátského typu od roku 1534 do počátku 17. století. V Innsbrucku pracovali Italové se souhlasem benátské vlády pro arcikníže te Ferdinanda Tyrolského v letech 1570-1592. Do českých zemí bylo benátské sklo dováženo již na přelomu 15. a 16. století, ale jen na přímé objednávky odběratele (např.šlechty). Na evropských dvorech se pak vzácné benátské sklo montovalo do zlata a stříbra. Na přelomu 17. a 18. století postihla benátské sklářství odbytová krize, neboť se nedokázalo přizpůsobit novému trendu. Spolu s Čechami se Benátky staly v druhé polovině 19. století centry výroby bižutérie.

Muranská bižutérie

Kromě různých druhů dutého skla a již zmíněné skleněné bižuterie patřila k produkci benátského sklářství v 19. století i výroba skleněných lustrů a zrcadel. Hlavními odbytišti muranského skla byla Anglie, Francie a Terst, odkud sklo putovalo do zámořských osad a podle Ottova slovníku naučného zaměstnával tehdejší sklářský průmysl na Muranu kolem 4000-5000 dělníků. Produkce muranského skla je v současnosti obdobná jako v 19. století a i v dnešní době se jedná o luxusní zboží.

Ukázky dovednosti muranských sklářů.

Použité prameny a literatura

Drahošová Olga, Historie sklářské výroby v českých zemích, díl I, Praha 2005

Gasparetto Antonio, Vztahy českého a benátského sklářského průmyslu na počátku 18. století, SaK 23,1973

Procacci Giuliano, Dějiny Itálie, Praha 1997, s. 145

Langhamer Antonín, Legenda o českém skle, Zlín 1999, s. 25,37

Neumann Jaromír, Itálie, Praha 1959, s. 403-405

Stručné dějiny skla, in: Keramika a sklo, roč. 2008, č. 6

Ottův slovník naučný, díl 3., Praha 1890, s. 723-724

Malá československá encyklopedie, díl V., Praha 1987, s. 652-653

Masarykův slovník naučný, díl I., Praha 1925, s. 455

http://www.indiancorral.cz/htm/koralky_obchod.htm

http://www.viaboemia.com/clanky/sklo.htm,

http://wikipedia.infostar.cz/m/mu/murano.html